

Premda se središnji dio knjige bavi rasvjetljavanjem okolnosti uslijed kojih tom vlaku nije bio odobren ulazak u Portugal, teme i doprinos ovoga rada mnogo su širi. Iscrpno, informativno i vrlo čitljivo, autorice raščlanjuju cjelokupni kontekst istraživanoga problema. Ova knjiga izvrstan je prikaz političkih i društvenih zbivanja u Portugalu za vrijeme Drugoga svjetskog rata, napose međunarodnih odnosa Salazarove vlade u to doba. Također saznajemo sve okolnosti u kojima se Luksemburg zatekao u to doba, sudbinu njegovih stanovnika i djelovanje luksemburške vlade u egzilu. Kroz sintezu tih podataka i šire povijesne slike u Europi autorice u taj kontekst smještaju sudbinu židovskih izbjeglica isprepletenu s osobnim biografijama i djelovanjem osoba kao što su konzul Sousa Mendes, rabin Serebrenik ili Albert Nussbaum, predsjednik židovske zajednice u Luksemburgu, koji je kao izbjeglica u Lisabonu vodio transmigracijski ured organizacije Joint Distribution Committee. Knjiga je napisana u dobrom balansu između akademskoga diskursa i stila prihvatljivog širem čitateljstvu. Također je dojmljiv primjer kolaboracijskoga rada u kojem su optimizirani istraživački, metodički i analitički alati kojima autorice raspolazu.

Gabi Abramac

Naomi Seidman, *Sarah Schenirer and the Bais Yaakov Movement: A Revolution in the Name of Tradition* (London; Liverpool: The Littman Library of Jewish Civilization in association with Liverpool University Press, 2019), 434 str.

Sarah Schenirer (1883. – 1935.) utemeljiteljica je ortodoksnoga obrazovnog pokreta namijenjenog židovskim djevojčicama i djevojkama koji se provodi kroz sustav škola nazvanih Bais Yaakov (Kuća Jakovljeva).

Schenirer je rođena u Krakovu, u poznatoj rabinskoj obitelji koja je bila povezana s hasidskim dinastijama Belz i Sanz. U kasnom XIX. i ranom XX. stoljeću židovski dječaci i mladići iz ortodoksnih obitelji u Poljskoj i dalje su pohađali sustav tradicionalnoga židovskog obrazovanja, a djevojčice i djevojke bile su pod mnogo većim utjecajem sekularnoga obrazovnog sustava i svjetovnih iskustava, što je uzrokovalo trzavice i jaz unutar njihovih obitelji te probleme pri sklapanju ugovorenih brakova između partnera s potpuno drukčijim iskustvima i svjetonazorima. U isto vrijeme židovska ortodoksna mladež bila je izložena i idejama kasne faze židovskoga prosvjetiteljstva, kao i onima koje su propagirali cionistički i komunistički pokret.

Sarah Schenirer, toliko pobožna da su ju zadirkivali nadimkom *husidke*, što na poljskom znači „hasidica”, osnovala je pokret koji je potpuno promijenio ortodoksno žensko obrazovanje. U bečkom izbjeglištvu tijekom Prvoga svjetskog rata bila je inspirirana idejama sljedbenika rabina Samsona Raphaela Hirscha te je po povratku u Poljsku 1917. u svojem stanu započela židovskim djevojkama davati pouke koje su se na kraju pretvorile u sustav škola i pokret zvan Bais Yaakov. Uvidjevši na samom početku da je već zrele mladež teško preodgojiti, Schenirer zaključuje da je nužno početi s obrazovanjem od malih nogu te osniva dječji vrtić i školu za djevojčice. U svojem revolucionarnom prosvjetnom pokretu spojila je vlastitu krajnju predanost tradiciji i strogom vjerskom štovanju s otvorenošću prema modernoj pedagogiji, profesionalnim pristupom obrazovanju i promjenama u statusu židovske žene.

U ortodoksnom svijetu brojne su priče o Sari Schenirer, karizmatičnoj krojačici bez formalnoga obrazovanja iz židovskih ili pedagoških znanosti koja je bila začetnicom svjetskoga pokreta koji je imao tisuće učenica u stotinama Bais Yaakov škola. Legende kažu da su židovski dječaci na nju bacali kamenje dok je obilazila gradove u Poljskoj gdje je pokušavala osnovati Bais Yaakov škole, a ona ga je skupljala govoreći da će od toga kamenja izgraditi svoje škole.

Njezin spomenik podignut u Poljskoj mjesto je hodočašća poput grobova znamenitih hasidskih rabina i mislilaca. Sam grob ne postoji jer je uništen kada je 1942. groblje prekopano da bi se napravio koncentracijski logor *Plaszów*.

Autorica Naomi Seidman u uvodnom dijelu naglašava da u knjizi ne pokušava dati iscrpan i sveobuhvatan povijesni pregled pokreta Bais Yaakov, nego istražiti fenomen toga pokreta i njegov uspjeh unutar povijesne epohe u kojoj se dogodio. Pritom dekonstruira stereotip pobožne, poslušne i zaštićene židovske djevojke pokazujući kreativnu energiju i mladenački entuzijizam koji nastavlja oblikovati Bais Yaakov djevojke.

Seidman je profesorica židovske povijesti i kulture na Sveučilištu u Torontu. Autorica je zapaženih djela poput *A Marriage Made in Heaven: The Sexual Politics of Hebrew and Yiddish* (1997.), *Faithful Renderings: Jewish-Christian Difference and the Politics of Translation* (2006.) i *The Marriage Plot: Or, How Jews Fell in Love with Love, and with Literature* (2016.).

Seidman je i sama pohađala Bais Yaakov školu u New Yorku. Njezin otac bio je znameniti hasidski povjesničar i novinar Hillel Seidman, povijesni kroničar pokreta Bais Yaakov i jedan od suradnika časopisa *Bais Yaakov*, a njezina majka i dvije tetke ubijene u holokaustu bile su učiteljice u Bais Yaakovu.

Knjiga je podijeljena u dva dijela. Prvi, „A History of A Revolution” (str. 17–205), sastoji se od pet poglavlja, a drugi je posvećen sabranim djelima Sare

Schenirer, odnosno njezinim dnevničkim zapisima, izvještajima, člancima i pismima (str. 227–380).

Na početku su zahvala, sadržaj, popis fotografija, napomene o korištenim normama transliteracije i uvod. Drugi dio sadržava i prevoditeljsku napomenu (autorica je ujedno prevoditeljica primarnih izvora na jidišu korištenih u ovom radu), predgovore iz prijašnjih izdanja sabranih djela Sare Schenirer, kao i pismo Hafetsa Hayima (vjerskoga autoriteta) iz 1933. godine. U završnom dijelu nalazi se i pet dodataka: novi prevoditeljski dodatak koji se osvrće na cenzurirane dijelove iz prethodnih izdanja (Dodatak A), obiteljsko stablo Sare Schenirer (Dodatak B), geografska karta ondašnjega Krakova, odnosno dijela grada unutar kojega su se odvijali život i rad Sare Schenirer (Dodatak C), mapa Bais Yaakov škola u Poljskoj i Litvi te Austriji, Čehoslovačkoj, Rumunjskoj i Mađarskoj (Dodatak D) i himna Bnos Agudath Israela (Dodatak E). Knjiga završava bibliografijom, indeksom citata te indeksom ključnih osoba, institucija, publikacija i pojmova.

Prvo poglavlje, „In a Place Where There Are No Man: Before Bais Yaakov” (str. 17–50), istražuje povijesne okolnosti koje počinju sa stanjem ortodoksne židovske zajednice u Krakovu na početku XX. stoljeća, kada se pokret Bais Yaakov rađa. Autorica detaljno opisuje probleme ženske ortodoksne židovske mladeži u Poljskoj: napuštanje vjere, izloženost sekularnim sadržajima, konverziju na kršćanstvo uslijed brakova s nežidovima, upadanje u zamke prostitucije i bijeloga ropstva. Sve je to bilo predmetom rasprava u ortodoksnim krugovima Krakova barem petnaest godina prije nego što je Schenirer otvorila svoju prvu školu. Potencijalno otvaranje škola za djevojčice bilo je i halahički problem budući da ženama nije bilo dopušteno izučavanje pojedinih vjerskih tekstova. U isto vrijeme počele su se pojavljivati cionističke ženske gimnazije, što je bila nova prijetnja ortodoksiji.

Drugo poglavlje, „A New Thing that Our Ancestors Never Imagined: Beginnings (1917-1924)” (str. 51–68), istražuje prvih nekoliko godina djelovanja pokreta prema zapisima same Schenirer i kroz legende i predaje koje su se isprele. U ovom poglavlju vidimo i kako je Schenirer već u početku imala cilj stvoriti ortodoksnu omladinsku pokret, a ne samo školski sustav, te saznajemo detalje o ulozi Lea *Deutschländera*, koji je preuzeo administrativno vođenje škole.

„Building Bais Yaakov: Institution and Charisma” (str. 69–107) analizira ključnu tranziciju od karizmatičnoga početka do faze institucionalizacije Bais Yaakova, a posebice zbivanja iz 1925., kada pokret prelazi iz okrilja utemeljiteljice pod upravu organizacijske strukture političke organizacije ortodoksnih Židova Agudath Israel. U tom razdoblju dolazi do ekspanzije literarnoga izražaja koji objavljuje časopis *Bais Yaakov*.

U četvrtom poglavlju, „So Shall You Say to the House of Jacob: Forging the Discourse of Bais Yaakov” (str. 108–143), Seidman produbljuje analizu literarnoga doprinosa uz argumentaciju da je on nova vrsta diskursa koji se obraća ortodoksnim djevojkama i ženama, ali im istodobno omogućava da se kroza nj izraze.

Poglavlje „A New Kind of Woman: Bais Yaakov as Traditionalist Revolution” (str. 144–204) ponovno se vraća na povijesni i sociološki okvir problematizirajući koncept Bais Yaakova kao „revolucije uime tradicije” naspram ostalih ortodoksnih pokreta poput njemačke neoortodoksije, hasidizma, ješive i drugih revolucionarnih pokreta toga doba: socijalizma, cionizma, feminizma i jidišizma. Premda se Bais Yaakov pozicionirao kao pokret koji se suprotstavio sekularnim ideologijama između dva svjetska rata, preuzeo je i neke značajke tih pokreta, oblikujući ih na sebi svojstven i prepoznatljiv način. Autorica također analizira preslikavanje hasidskih tradicija, običaja i zanosa na neke prakse koje su oblikovale društveni život u Bais Yaakovu. Znatan dio ovoga poglavlja posvećen je i jidišizaciji pokreta. Sarah Schenirer apelira na učenike i javnost da se prestanu koristiti poljskim jezikom i vrate se jidišu. Pritom razlučuje ortodoksne jidišiste, kojima je jidiš „jezik srca”, od sekularnih jidišista, koji ga koriste za plasman svojih političkih ideja. Sama Schenirer, koja je tečno govorila poljski i njemački, prešla je potpuno na jidiš unatoč tomu što je njezin jidiš, prema riječima Yehude Leiba Orleana, koga Seidman citira, bio pun pogrešaka i vokabularno manjkav. Analizira se i odnos između Bais Yaakova i tradicionalne židovske obitelji, koji se nadalje kratko razmatra u epilogu pod naslovom „Bais Yaakov, Let Us Walk in the Light of the Lord: Deconstruction and Rebirth” (str. 205–223), u kojem se dodatno analizira pokret tijekom i nakon holokausta, kada je Bais Yaakov izrastao od europskoga pokreta do međunarodnoga sustava s dva centra u Izraelu i Sjevernoj Americi.

Autorica naglašava da postoje mnoga područja iz povijesti Bais Yaakova koja ostaju neistražena, a da je njezin rad začetak istraživanja jedne bogate i nedovoljno proučene teme, te se nada da će radovi koji će uslijediti istražiti dijelove koje njezina knjiga nije pokrila, popraviti pogreške koje je možda počinila te iskoristiti arhivski materijal koji ona nije istražila i tako na kraju prezentirati poglede drukčije od onih koje je ona iznijela.

Gabi Abramac